

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
फैसला

०६९-WO-११४४

मुद्दा:— उत्प्रेषण परमादेश ।

श्रृजना प्राथमिक विद्यालय दोभान पाल्पाबाट अवकाश प्राप्त प्रा.वि. तृतीय
श्रेणीको शिक्षक जिल्ला रुपन्देही फरेना गा.वि.स. वडा नं. ५ बस्ने
नवदेश्वर शुक्ल -----१

रिट
निवेदक

विरुद्ध

श्री विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल, काठमाडौं -----१
श्री जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पा-----१
श्री श्रृजना प्राथमिक विद्यालय, दोभान, पाल्पा -----१

प्रत्यर्थी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) अन्तर्गत यस
अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदकको संक्षिप्त तथ्य यस प्रकार छ:-

म निवेदक श्री मित्याल प्राथमिक विद्यालय, मित्याल ज्यामिरे भञ्ज्याङ्ग, पाल्पाको मिति
२०४३।५।८ को नियुक्तिपत्रले प्रा. वि. स्तरको शिक्षक पदमा अस्थायी नियुक्तिपत्र पाई
शिक्षक सेवामा रहेको हुँ। तत्पश्चात क्षेत्रीय शिक्षा निरीक्षकको कार्यालय पोखराको मिति
२०४७।७।२६ को पत्रानुसार २०४६/०४७ सम्म एक शैक्षिक सत्र वा सो भन्दा बढी
अवधिसम्म विद्यालयको पूर्ण रिक्त दरबन्दीमा कार्यरत अस्थायी शिक्षकहरुलाई स्थायी गर्ने
सिलसिलामा शिक्षक छनौट समिति, पाल्पाको मिति २०४७।११।१२ को विज्ञापन अनुसार
अन्तरवार्ता परिक्षामा उत्तिर्ण भएकोले, शिक्षक छनौट समिति पाल्पाको मिति
२०४६।६।१० को निर्णय बमोजिम प्रा.वि. स्तरको शिक्षक पदमा मिति २०४६।६।१३
को पत्रले स्थायी नियुक्ति पाई कार्यरत रहेको थिएँ।

नवदेश्वर शुक्ल विरुद्ध विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल काठमाडौं समेत, ०६९-WO-११४४ मुद्दा:—उत्प्रेषण

म निवेदक विभिन्न विद्यालयमा कार्यरत भई अन्ततः प्राथमिक विद्यालय दोभान, पाल्पामा कार्यरत भई रहेको समयमा मिति २०६८।७।१ मा राजिनामा स्वीकृतको लागी पेश गरी सेवाबाट अवकाश प्राप्त गरेको छु। जुन कुरा जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको मिति २०६८।७।२५ को राजिनामा स्वीकृत गरिएको पत्रबाट स्पष्ट हुन्छ।

यसरी म निवेदकको राजिनामा स्वीकृत भई सेवा निवृत्त भएकोले शिक्षा ऐन र नियमावली बमोजिम म निवेदकले आवश्यक कागजात सहित विद्यालय शिक्षक किताबखानामा निवृत्तिभरण उपलब्ध गराई पाउन निवेदन गरेको थिए । पाल्पा जिल्ला अन्तर्गतको श्री श्रृजना प्रा.वि. दोभानका प्रा. शि. तृतीय श्रेणीका तपाई नवदेश्वर शुक्लको मिति २०६८।७।१ बाट लागू हुने गरी राजिनामा स्वीकृत गराई सेवा निवृत्त सुविधाका लागि जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको मिति २०६९।७।२२ च.नं. ६६८ को पत्र साथ सिफासिश भै आएकोमा, निजले मिति २०३६।५।२८ मा ३१ वर्ष उमेर किटान भएको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रुपन्देहीबाट प्राप्त गरेको र शिक्षा नियमावली, २०५९ को (छैँठो संशोधन) नियम १३१(१) को स्पष्टीकरणमा “सेवा प्रवेश गर्दा पेश गरेको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रमा किटिएको जन्म दिन वा शैक्षिक योग्यतामा किटिएको जन्म दिन वा नोकरी विवरण फारममा किटिएको जन्म दिन मध्ये जुन उमेरबाट निज पहिला अवकाश हुन्छ सोही आधारमा गणना गरिनेछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोले तपाई श्री नवदेश्वर शुक्लको शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्रमा र नोकरी विवरण फारममा मिति २००९।११।१६ जन्म मिति उल्लेख भएको भएतापनि नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रमा उल्लेखित जन्म मिति २०३६ सालमा ३१ वर्ष उल्लेख भएअनुसार तपाईको जन्म मिति २००५ साल कायम हुँदा २०६८।७।१ बाट राजिनामा स्वीकृत हुन भन्दा पूर्व अनिवार्य अवकाश हुनुपर्ने देखिएकोले तपाईको माँग बमोजिम निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउन नसकिएको व्यहोरा जानकारी गराइन्छ भनी मिति २०७०।१।४ को पत्रबाट जानकारी गराइयो।

प्रत्यर्थीहरूको उल्लेखित काम कारवाही तथा निर्णयहरूबाट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३(१) तथा धारा १९ समेतद्वारा प्रत्याभूत संवैधानिक हक तथा शिक्षा ऐन, २०२८ तथा शिक्षा नियमावली, २०४९ ले प्रत्याभूत गरेको कानूनी हकमा समेत कुण्ठा उत्पन्न भएकोले प्रत्यर्थीको सो काम कारवाही बदर गराउने अन्य प्रभावकारी कानूनी उपचारको मार्गको अभावमा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को

नवदेश्वर शुक्ल विरुद्ध विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल काठमाडौँ समेत, ०६९-WO-११४४ मुद्दा:—उत्प्रेषण

धारा ३२ ले निर्देश गरे अनुरूप धारा १०७(२) अन्तर्गत सम्मानित अदालत समक्ष यो निवेदनपत्र लिई उपस्थित भएको हुँ । जिल्ला शिक्षा कार्यालयको मिति २०६८।७।२५ को पत्र तथा निर्णयले म निवेदकले मिति २०६८।६।३० सम्म प्रा.वि. तह तृतीय श्रेणीको शिक्षक पदमा रही सेवा गरेको प्रमाणित हुँदा मेरो सेवा अवधि २० वर्ष भन्दा बढी रहेको स्पष्ट भई रहेको छ। म निवेदकको सेवा अवधिको हिसाव एवं गणना नगरी “... २०६८।७।१ बाट राजिनामा स्वीकृत हुनुभन्दा पूर्व अनिवार्य अवकाश हुनुपर्ने देखिएको भनी निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउने भनी भएको काम कारवाही त्रुटिपूर्ण भई बदरभागी छ।

म निवेदकले सेवा प्रवेश गर्दाको बखत भरेको वैयक्ति नोकरी विवरण फारममा २००९ साल ११ महिना १६ गतेको जन्म मिति सन् १९५३।३।१ उल्लेख गरेको छु। नोकरी विवरण फारमको अतिरिक्त सेवा प्रवेश गर्दाको शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्रमा समेत मेरो जन्म मिति एक मार्च उन्नीस सौ तिरपन (१-३-१९५३) उल्लेख छ। यतिमात्र नभई उक्त शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र सन् ८ जुलाई १९७८ मा अर्थात् २०३५।३।२४ मा प्राप्त गरेको छु। सो नोकरी विवरण फारममा ६० वर्ष उमेर पुग्ने मिति २०६९।११।१६ पनि उल्लेख छ। यस अवस्थामा शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १३१(१) ले कुनै शिक्षकको उमेर साठी वर्ष पुरा भएपछि निजलाई सेवाबाट अवकाश दिइनेछ भनी उल्लेख गरेको छ । शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १२६(२) को देहाय (घ) ले “ उमेरको कारणबाट अनिवार्य अवकाश पाउने शिक्षकलाई अवकाश पाउने मिति समेत खुलाई छ महिना अगावै जानकारी गराउने भनी शिक्षक कितावखानाको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएको छ। तर प्रत्यर्थीहरूबाट म निवेदकलाई त्यसरी अवकाश हुने कुराको जानकारी गराएको अवस्था समेत छैन। म निवेदकलाई प्रत्यर्थीहरूले अनिवार्य अवकाश दिएको होइन। म निवेदक स्वयंले २०६८।७।१ देखि लागू हुने गरी दिइएको राजिनामा स्वीकृत गरिएको छ। यसर्थ, म निवेदक राजिनामा स्वीकृत भएको दिन भन्दा पूर्वसम्म शिक्षकको सेवा गरी आएकोले मेरो सेवा अवधि २० वर्ष पूरा भएको तथ्यतः प्रमाणित हुँदा शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १२३ बमोजिमको निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउन इन्कार गर्ने गरी भएको प्रत्यर्थीको काम कारवाही नियम १२३(१) को प्रतिकूल रहेको हुँदा बदर भागी छ।

म निवेदकलाई निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउन नसकिएको भन्ने पत्र लगायत तत्सम्बन्धी सम्पूर्ण काम कारवाही र निर्णय समेत निवेदकको शिक्षा नियमावली २०५९ को नियम १२३ ले प्रत्याभूत गरेको निवृत्तिभरण पाउने हक विपरीतको छ।

नर्वदेश्वर शुक्ल विरुद्ध विद्यालय शिक्षक कितावखाना, ताहाचल काठमाडौँ समेत, ०६९-WO-११४४ मुद्दा:—उत्प्रेषण

म निवेदकलाई निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउन नसकिएको भन्ने शिक्षक किताबखानाको मिति २०७०।१।४ को पत्र तथा मलाई प्रतिकूल असर पर्ने गरी भएको जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाबाट भएको काम, कारवाही लगायत निवेदकलाई निवृत्तिभरणबाट वंचित गर्ने गरी प्रत्यर्थीहरूको उल्लेखित काम कारवाही तथा निर्णयहरूबाट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३(१) तथा धारा १९ समेतद्वारा प्रत्याभूत संवैधानिक हक तथा शिक्षा ऐन, २०२८ तथा शिक्षा नियमावली, २०४९ ले प्रत्याभूत गरेको कानूनी हक विपरीत भएकोले, प्रत्यर्थीको सो काम कारवाही बदर गराउने अन्य प्रभावकारी कानूनी उपचारको मार्गको अभावमा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ ले प्रत्यर्थीहरूबाट भएको सम्पूर्ण काम कारवाही र निर्णयसमेत नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकलाई कानूनी बमोजिमको निवृत्तिभरण उपलब्ध गर्नु गराउनु भन्ने परमादेशको आदेश जारी गरी न्याय पाउँ।

प्रस्तुत रिट निवेदनको विषयवस्तुको गाम्भीर्यतालाई मध्यनजर गरी सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ की नियम ५ (क) बमोजिम अग्राधिकार प्रदान गरी मुद्दाको सुनुवाई गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको रिट निवेदन।

यसमा के कसो भएको हो? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाको म्यादबाहेक १५ दिनभित्र सम्बन्धि मिसिल साथै राखी लिखित जवाफ पठाउनु भनी सूचना दिई लिखित जवाफ प्राप्त भए पछि वा अबधि नाघेपछि नियम बमोजिम गरी पेश गर्नु।

साथै रिट निवेदनमा शिक्षकको निवृत्तिभरण सम्बन्धी विषय उठाइएको र सोको छिटो किनारा हुनु पर्ने अवस्था देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदनलाई सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ६३(३)(च ५) बमोजिम अग्राधिकार दिई पेश गर्नु भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०७०।१।१७ को यस अदालतको आदेश।

नर्वदेश्वर शुक्लले यस श्रृजना प्रा.वि.बाट प्र.अ. रहेकै अवस्थामा राजिनामा गरी सेवा निवृत्त हुनुभएकोमा कुनै विवाद छैन। निजले २०४८।६।१३ देखि प्रा.वि. तहको स्थायी शिक्षकको रूपमा २०६८।६।३० सम्म लामो सेवा गरेको कुरा पनि सत्य हो। तथापी राजिनामा दिदाँसम्म निवेदक स्वयं नै विद्यालयको प्रधानाध्यापक रहनु भएको थियो। तत्पश्चात जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको अवकाश पत्रको आधारमा विद्यालयले निवेदकको माग अनुसार सेवा प्रमाणित लगायतका आवश्यक सम्पूर्ण कागजात उपलब्ध गराएको हो।

नर्वदेश्वर शुक्ल विरुद्ध विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल काठमाडौं समेत, ०६९-WO-११४४ मुद्दा:—उत्प्रेषण

विद्यालयले उपलब्ध गराएको कागजात सिफारिशको कारणले निजको कुनै हक अधिकार कुण्ठति भएको छैन। कागज विद्यालयले उपलब्ध नगराएको तथा सिफारिस नगरिएको अवस्थासमेत विपक्षीले निवेदनमा देखाउन सक्नुभएको छैन। स्थायी शिक्षकलाई नियुक्ती तथा अवकाश दिनमा विद्यालयलाई कुनै अधिकार शिक्षा ऐन २०२८, नियमावली २०४९ अनुसार नहुने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको श्रृजना प्राथमिक विद्यालय दोभानको लिखित जवाफ।

शिक्षा नियमावली, २०५९ (संशोधन सहित) को नियम १३१ मा शिक्षकको अनिवार्य अवकाश व्यवस्था छ। सोही नियमको उपनियम १ बमोजिम स्पष्टिकरणमा उल्लेखित आधारमा निवेदक अवकाश प्राप्त शिक्षक श्री नवदिश्वर शुक्ललाई अवकाश दिइएको हो।

निवेदक नवदिश्वर शुक्ला २०४८।६।१३ मा स्थायी नियुक्ति पाई कार्यरत रहेको र निजले शिक्षा नियमावली, २०५९ (संशोधन सहित) को नियम १३१(१) को स्पष्टिकरणमा भएको व्यवस्थाबमोजिम नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रमा किटिएको जन्ममितिका आधारमा अवकाश पाएका हुन। वरु निजले शैक्षिक प्रमाणपत्रका आधारमा उल्लेखित मिति सबै ठाउँमा उल्लेख गरी शिक्षकको रूपमा कार्यरत रहेको र शिक्षा नियमावली २०५९ को छैठौँ संशोधनमा व्यवस्था भए बमोजिम नेपाली नागरिकतामा उल्लिखित मिति बदलिन राखी जिल्ला शिक्षा कार्यालय समेतलाई जानकारी नगराएको व्यहोरा अनुरोध छ।

शिक्षा नियमावली, २०५९ (संशोधन सहित) को नियम १३१ मा निवृत्तभरणको व्यवस्था भएको र सोही नियमको उपनियम १ मा कम्तीमा बीस वर्ष स्थायी सेवा गरेको शिक्षकले मात्र निवृत्तभरण पाउने व्यवस्था रहेको छ। निवेदकको स्थायी सेवा बीस वर्ष नपुगेको कारणले निजले निवृत्तभरण नपाउने अवस्था आएको हो। ऐन, नियममा गरिएको व्यवस्था बमोजिम निजले निवृत्तभरण नपाउने हुनाले निजको कुनै पनि संविधान प्रदत्त हक यस कार्यालयले हनन गरेको छैन।

शिक्षक निवृत्तभरण लगायतका सेवा सुविधा प्रदान गर्न शिक्षा नियमावली २०५९ (संशोधन सहित) को नियम १२६ मा विद्यालय शिक्षक किताबखानाको व्यवस्था भएको र निवृत्तभरण सम्बन्धी काम कारवाही त्यहीबाटै सम्पादन हुने हुँदा यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई रहन आवश्यक छैन। तसर्थ, उक्त रिट खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको लिखित जवाफ।

नियमानुसार दैनिक पेसी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजालस समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता हरिहर दाहालले म निवेदक नवदिवश्वर शुक्ल २०४३।५।८ को पत्रानुसार प्रा.वि. स्तरको शिक्षक पदमा अस्थायी नियुक्ती पाई शिक्षक सेवामा प्रवेश गरेको हुँ। जिल्ला शिक्षा निरीक्षकको कार्यालय, तानसेन पाल्पाको मिति २०४८।६।१३ को पत्रानुसार प्रा.वि. शिक्षकको पदमा स्थायी नियुक्ति पाई अनवरत २० वर्ष भन्दा बढी सोही पदमा रही सेवा गरी आएको अवस्थामा मिति २०६८।७।१ मा राजिनामा दिई, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको मिति २०६८।७।२५ को पत्रानुसार मिति २०६८।७।१ गते देखि लागू हुने गरी राजिनामा स्वीकृत गरिएको छ। म निवेदकको स्थाई शिक्षक पदमा अविच्छिन्न रूपमा काम गरेको सेवा अवधि २० वर्ष भन्दा बढी रहेको स्पष्ट भई रहेको देखिन्छ। शैक्षिक प्रमाण पत्र तथा शिक्षकको वैयक्तिक तथा नोकरी विवरण फाराम अनुसार मेरो जन्ममिति वि.स. २००९।११।१६ (स.न. १-३-१९५३) हो, मिति २००५ होइन। तर म निवेदकको सेवा अवधिको हिसाव नगरी २०६८।७।१ बाट राजिनामा स्वीकृत हुनुभन्दा पूर्व अनिवार्य अवकाश हुनुपर्ने देखिएको भनि निवृत्त भरण उपलब्ध गराउन नसकिने भन्नेसमेत व्यहोराको विद्यालय शिक्षक कितावखानाको मिति २०७०।१।४ को पत्र र जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पालगायतका काम कारवाही र निर्णयसमेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी, निवेदकलाई कानून बमोजिमको निवृत्तभरण उपलब्ध गर्नु गराउनु भन्ने परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

प्रत्यर्थी सरकारी निकायहरूको तर्फबाट महान्यायाधिका कार्यालयका विद्वान उप-न्यायाधिवक्ता रेवती राज त्रिपाठीले निवेदक प्रा.वि. स्थायी शिक्षक पदमा २०४८।६।१३ देखि सेवामा प्रवेश भई, मिति २०६८।७।१ देखि लागू हुने गरी राजिनामा स्वीकृत गराई सेवा निवृत्तभरण सुविधाको लागि निवेदन दिएकोमा, शिक्षा नियमावली २०५९(संशोधन सहितको) को नियम ११३ उपनियम(१) अनुसार कम्तीमा बीस वर्ष स्थायी सेवा गरेको शिक्षकले मात्र निवृत्त भरण पाउने व्यवस्था गरेको छ । ऐ. नियमावलीको नियम १३१(१) अनुसार शिक्षकको निवृत्तभरणलागि जुन उमेरबाट निज पहिले अवकाश हुन्छ सोही आधारमा गणना गरिने भनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । निवेदकले मिति २०३६।५।२८ मा ३१ वर्ष उमेर किटान भएको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रुपन्देहीबाट प्राप्त गरेकोले, निवेदकको जन्ममिति २००५ साल कायम हुँदा २०६८।७।१ बाट राजिनामा स्वीकृत हुनु भन्दा पूर्व स्थायी सेवा अवधि २० वर्ष पुग्नु अगावै अनिवार्य अवकाश

नवदिवश्वर शुक्ल विरुद्ध विद्यालय शिक्षक कितावखाना, ताहाचल काठमाडौं समेत, ०६९-WO-११४४ मुद्दा:—उत्प्रेषण

हुने अवस्था देखिएकाले निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउने नसकिने विद्यालय शिक्षक कितावखानाको मिति २०७०।१।४ निर्णय पत्र र जिल्ला शिक्षा, कार्यालय, पाल्पाको मिति २०६९।६।२२ को पत्र लगायतको कामकारवाही कानून अनुरूप भएकोले रिट निवेदन खारेज हो भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

दुवै तर्फबाट प्रस्तुत भएको उपरोक्तानुसारको बहस जिकीर समेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदक माग बमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा नै निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदक प्रा.वि. स्थायी शिक्षक पदमा २०४८।६।१३ मा सेवा प्रवेश गरी अनवरत रूपमा २० वर्ष भन्दा बढी सेवा गरी मिति २०६८।७।१ देखि लागु हुने गरी राजिनामा दिई, राजिनामा स्वीकृत भई; विद्यालय शिक्षक कितावखानाले नागरिकता अनुसार जन्ममिति २००५ साल भएकोले राजिनामा स्वीकृत हुनु भन्दा पूर्व अनिवार्य अवकाश हुनु पर्ने देखिएकोले निवृत्तिभरण उपलब्ध नगराउने गरी विद्यालय शिक्षक कितावखानाको मिति २०७०।१।४ निर्णय पत्र समेत कानून विपरित भएकोले बदर गरी कानून बमोजिम निवृत्तिभरण उपलब्ध गराई पाउ भन्नेसमेत व्यहोराको निवेदन जिकिर रहेको देखिन्छ। निवेदक प्रा.वि. स्थायी शिक्षक पदमा २०४८।६।१३ मा सेवा प्रवेश भई, मिति २०६८।७।१ देखि लागु हुने गरी राजिनामा दिई, स्वीकृत भई, निवृत्तिभरणको लागि निवेदन दिएकोमा नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रमा किटिएको जन्ममिति २००५ साल भएको आधारमा बीस वर्ष स्थायी सेवा पुग्नु अगावै अवकाश हुने देखिएकोले निवेदक नर्वदेश्वर शुक्ललाई निवृत्तिभरण उपलब्ध गराउन नसकिने भनी विद्यालय शिक्षक कितावखानाको निर्णय पत्र कानून अनुसार नै भएकोले निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत विपक्षीहरूको लिखित जवाफ रहेको पाइयो।

यसमा रिट निवेदकले आफ्नो जन्म मिति वि.स. २००९।११।१६ (स.न. १-३-१९५३) हो, २००५ साल होइन भन्ने जिकिर लिएकोमा निजको राजिनामा पूर्व नै २०६७।१०।९ देखि ६० वर्षको उमेरको हदको आधारमा सेवाबाट अनिवार्य अवकाश पाउने हो भन्ने विपक्षी तर्फको जिकीर रहेको देखिएकोले यी निवेदकको जन्म मिति र निजले अवकाश पाउने विषयमा विवाद श्रृजना भएको देखिन्छ।

शिक्षा नियमावली, २०५९, (सातौं संशोधन २०६९) को नियम ११३ अनुसार “नेपाल सरकारबाट स्वीकृत दरबन्दीमा स्थायी नियुक्ति पाई कम्तीमा बीस वर्ष नोकरी गरेको शिक्षकले निवृत्तभरण पाउनेछ” भन्ने समेतको स्पष्ट व्यवस्था भए अनुसार कुनै पनि शिक्षकले निवृत्तभरण पाउन कम्तीमा अनवरत रूपमा बीस वर्षसम्म स्थायी शिक्षक पदमा नियुक्ती पाई काम गरेको हुनुपर्छ। शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १३१ मा अनिवार्य अवकाश सम्बन्धी व्यवस्था भएको देखिन्छ। ऐ. नियम १३१(१) अनुसार “कुनै शिक्षकको उमेर साठी वर्ष पूरा भएपछि निजलाई विद्यालयको सेवाबाट अवकाश दिइनेछ” भन्ने व्यवस्था र ऐ. नियम १३१(१) को स्पष्टीकरणमा भएको व्यवस्था अनुसार “यस नियमको प्रयोजनको लागि शिक्षकको उमेर गणना गर्दा निजले सेवा प्रवेश गर्दा पेश गरेको शैक्षिक संस्थाको प्रमाण पत्रमा किटिएको जन्म दिन वा वर्षबाट हुन आएको उमेर वा नागरिकताको प्रमाणपत्रमा किटिएको जन्म दिन वा वर्षबाट हुन आएको उमेर वा निजले सेवा प्रवेश गर्दा भरेको वैयक्तिक नोकरी विवरण (सिटरोल) मा लेखिएको जन्म मिति वा वर्षबाट हुनु आएको उमेर मध्ये जुन उमेरबाट निज पहिले अवकाश हुन्छ सोही आधारमा गणना गरिनेछ” भन्ने स्पष्ट व्यवस्था भएको पाइन्छ । सो व्यवस्था अनुसार कुनै पनि स्थायी शिक्षकको उमेर साठी वर्ष पूरा भएपछि अनिवार्य अवकाश पाउने हुन्छ । भिन्नभिन्न कागज प्रमाणबाट कुनै पनि शिक्षकको उमेर बाझिएका जुन प्रमाणपत्रमा उल्लेखित जन्म मितिको आधारमा निज पहिले अवकाश (६० वर्ष) हुन्छ सोही प्रमाणको आधारमा उमेर हद गणना गरिने भन्ने समेत स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

निवेदकले निवेदन साथ प्रस्तुत गरेको मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरू हेर्दा निवेदकको जन्ममितिका सम्बन्धमा एक रूपता देखिंदैन। निवेदकले जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रुपन्देहीबाट मिति २०३६।५।२८ मा लिएको नागरिकताको प्रमाणपत्रमा ३१ वर्ष उल्लेख भए अनुसार निजको जन्ममिति २००५ साल भएको देखिन्छ । कुनै संस्थाको आन्तरिक कारणवस वा सम्बन्धित कर्मचारीको गल्तीको कारणले गर्दा सम्बन्धित नियमले निर्धारित गरेको समयावधी समाप्त हुनासाथ निवेदकलाई अवकाश नदिएकोले ढिलाई हुन गई निवेदक पछि आफै अवकाश दिई सो बढी अवधी पनि उक्त पदमा रही काम गरेको कारणले मात्र कानूनले निर्धारण गरेको समयावधी भन्दा अतिरिक्त कार्य अवधीलाई समेत समेटेर निवृत्तभरण उपलब्ध गराउन मिल्छ भनि अर्थ गर्न मिल्ने देखिंदैन। रिट निवेदकले पेश गरेको मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरूबाट निजले मिति २०३६।५।२८ मा ३१ वर्ष भएको

उल्लेख गरी प्राप्त गरेको नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपीको छाँया प्रति हेर्दा निजको जन्म मिति २००५ देखिन्छ भने शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र र नोकरी विवरण फारमको प्रतिलिपी हेर्दा जन्ममिति २००९।११।१६ साल (स.न. १-३-१९५३) भएको पाइन्छ। जस अनुसार निवेदकको उमेर विरोधाभाषा पूर्णभई निज स्वयंले एकिन जन्ममिति पेश गर्न सकेको पाइदैन। यस्तो अवस्थामा विद्यालय शिक्षक कितावखानाले शिक्षा नियमावली, २०५९ नियम १३१(क) को स्पष्टीकरणमा “सेवा प्रवेश गर्दा पेश गरेको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रमा किटिएको जन्म दिन वा शैक्षिक योग्यतामा किटिएको जन्म दिन वा नोकरी विवरण फारममा किटिएको जन्म दिन मध्ये जुन उमेरबाट निज पहिला अवकाश हुन्छ सोही आधारमा गणना गरिनेछ” भनि उल्लेख भएको कानूनी व्यवस्था बमोजिम निवेदकले मिति २०३६।५।२८ मा ३१ वर्ष भएको स्वीकार गरी प्राप्त गरेको नागरिकतामा उल्लेख भए अनुसार निजको जन्ममिति २००५ भएको मानी स्थायी सेवा अवधि २० वर्ष पुग्नु अगावै २०६८।७।१ बाट राजिनामा स्वीकृत हुनु भन्दा पूर्व मिति २०६५।५।२७ मा नै अनिवार्य अवकाश हुनु पर्ने देखिएकोले, निवृत्तभरण उपलब्ध गराउन नसकिने गरी भएको मिति २०७०।१।४ को विद्यालय शिक्षक कितावखानाको निर्णयपत्रलाई अन्यथा मान्न मिल्ने अवस्था देखिएन।

जिल्ला शिक्षा कार्यालय, पाल्पाको मिति २०६९।६।२२ को पत्र अनुसार रिट निवेदकको अवकाश मिति २०६७।१०।९ देखि नै हुने देखिएको र उक्त अवधि सम्म निजको सेवा अवधि १९ वर्ष ३ महिना १६ दिन हुने भएकोले निजलाई सोही बमोजिम सेवा सुविधा उपलब्ध गराई दिनुको साथै निज शिक्षकले २०६८ अश्विन मसान्त सम्मको तलब भत्ता समेत बुझिसकेको समेत उल्लेख भएको देखिन्छ। शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १३१(१) बमोजिम निवेदकले मिति २०३६।५।२८ मा ३१ वर्ष पूरा भई नागरिकता प्राप्त गरेको आधारबाट मिति २०६५।५।२७ मा नै ६० वर्ष पुगी अनिवार्य अवकाश प्राप्त गर्ने अवस्था देखिँदा त्यसपछि गरेको सेवा कानून अनुरूप नभै संस्थाको भूलबस काम गरेको देखिन आएको छ। कानून बमोजिम पदाधिकार कायम नरहेको अवस्थाको हकमा पनि काम गरेको कुरामा विवाद नरहेको देखिँए पनि सो समयको सेवा अवधिलाई समेत गणना गरी कानून अनुरूप प्रदान गरिने निवृत्तभरण जस्तो प्रकृतिको सुविधा निवेदकले प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था हुन सक्दैन।

अतः शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १३१(१) ले ६० वर्षसम्म सेवा गर्न पाउने व्यवस्था भएकोमा, ऐ. नियम १३१(१) को स्पष्टिकरणमा शिक्षकको उमेर गणना गर्दा निजले पेस गरेको प्रमाणपत्रबाट देखिएको उमेर मध्ये जुन उमेरबाट पहिले अवकाश हुन्छ सोही प्रमाणको आधारमा उमेरको गणना हुने भन्ने व्यवस्था भएबाट निवेदकले मिति २०३६।५।२८ मा लिएको नागरिकतामा उमेर ३१ वर्ष भएको आधारबाट हिसाव गर्दा निवेदकको ६० वर्ष उमेर २०६५।५।२७ मा पुग्ने र २०४८।६।१३ मा स्थायी शिक्षक पदमा नियुक्त भएको निवेदकको मिति २०६८।६।१३ मा मात्र २० वर्ष पुगी निवृत्तभरण पाउन सक्ने अवस्था भएको देखिनाले २० वर्ष नपुग्दै अनिवार्य अवकाश प्राप्त भै सकेकोले कानूनी रूपमा निवृत्तभरण पाउन योग्य नरहेकोले निवृत्तभरण उपलब्ध गर्न गराउन आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने समेतको निवेदन जिकीर कानून सम्मत नदेखिँदा निवेदन माग दावीबमोजिम रिट जारी गरि रहन परेन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। निवेदनको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत - देवीकुमारी चौधरी

कम्प्यूटर टाईप - प्रेमबहादुर थापा

इति सम्बत् २०७२ साल असार १ गते रोज ३ सुभम् ----- ।